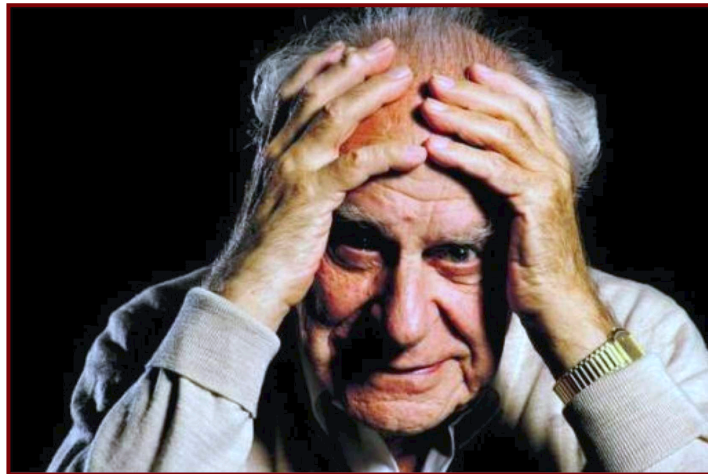

Raar ingekorte en ongeïllustreerde versie is verschenen in *De Gids* (Oktober 2008)

Gissen en Missen

*Over de psyche en de populariteit van Karl Popper
en de geschiedenis van de XXste Eeuw*

F.A. Muller

*Faculteit der Wijsbegeerte
Erasmus Universiteit Rotterdam*

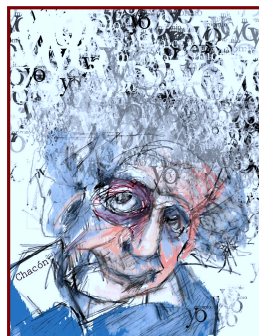
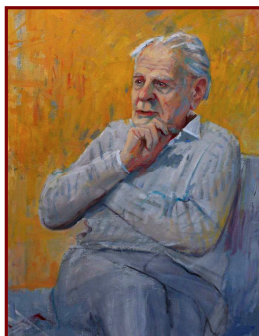
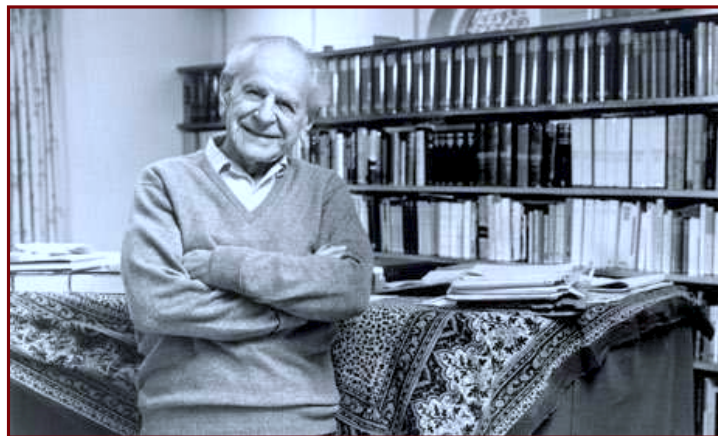
&

*Instituut voor Geschiedenis en Grondslagen der Natuurwetenschappen
Departement voor Natuur- en Sterrenkunde
Universiteit Utrecht*

Inhoudsopgave

1	Gevierd en Gevierendeeld	1
2	Twee Belangrijke Boeken	5
3	Het Popper-Congres te Wenen, Juli 2002	7
4	Ten Onder Gaan Is Vooruitgaan	9
5	Biografie en Autobiografie	9
6	Politiek en Revolutie	10
7	Psychologie en Filosofie	12
8	De Weense Kring	14
9	Oorlog en Polemiek	17
10	Karakter en Psyche	19
11	De Londense Kring	23
12	Exitum	27

1 Gevierd en Gevierendeeld

Cambridge, Zondag 17 September 1994. In *The Sunday Times* lees ik in de doodstille leeszaal van Wolfson College dat de vermaarde filosoof Karl Raimund Popper op 92-jarige leeftijd is overleden. De Zondagskrant pakt uit met twee necrologieën.

De ene necrologie is een korte jubelbeschrijving van leven en werken van *Sir Karl* — zoals zijn vrienden hem mochten aanspreken sinds in 1965 het Verenigd Koninkrijk deze genaturaliseerde Oostenrijker in de adelstand had verheven. Deze FBA (Fellow of the British Academy, 1958) en FRS (Fellow of the Royal Society, 1976) wordt gekernschetst als een wijsgerig hoogtepunt van de 20ste eeuw. Een baanbreker in de wetenschapsfilosofie en een wegbereider in de politieke filosofie. Een polemist die zowel het dialectisch-materialisme, het logisch-positivisme en de psychoanalyse had weten te verwoesten met briljante argumenten. Een diepdenker met een fontein van ideeën op zijn schouders en een kraakheldere schrijfstijl. Toekomstige generaties zullen Popper op het niveau plaatsen waar Aristoteles en Kant vertoeven.

De andere necroloog doet Popper af als een overschatte dramdenker van middelmatig allooi, die alleen een schaar van bewonderaars heeft weten te verwerven onder niet-filosofen. De kleine groep proselieten onder de filosofen lijkt alle eigenschappen te hebben van een sekte verenigd rond een goeroe — men treft daar aan William Warren Bartely III (auteur van een rioolbiografie van Wittgenstein alsmede samensteller van de logische werken van Lewis Carroll), John Watkins (evenals Bartely ondertussen overleden), David Miller en Joseph Agassi. De waarheden die Popper verdedigde zijn, goed beschouwd, wagenwijd openstaande deuren: wie te lang door zijn werken wandelt, wordt er vanzelf uitgeblazen door de rondgierende tochthozen. En achter de dichte deuren die hij als eerste heeft geopend was, alle aanvankelijke opwinding ten spijt, bij nadere beschouwing weinig waarheid te bekennen. Toekomstige generaties zullen Popper zeker niet op het niveau plaatsen waar Aristoteles en Kant vertoeven.

Binnen de redactie van *The Sunday Times* kon men blijkbaar geen overeenstemming bereiken over wat voor soort van necrologie te publiceren. Ik sloeg de krant dicht en liep naar de koffiekamer, waar ik iemand aansprak:

— *Good morning.*

— *Mônè.*

— *I just read that Karl Popper died.* (Een glazige blik is mijn deel.) *The famous philosopher, who has been professor at the LSE.*

— *Ah yes, of course I've heard of him. Terrible person. Influential ideas though.*

Het even daverende als dwarse 'In Memoriam Karl Popper' (Amsterdam 1994, ongepubliceerd), geschreven door de Brit Jonathan Dorling — ooit hoogleraar Wetenschapsfilosofie aan de Universiteit van Amsterdam — eindigt met de volgende conclusie:

Wolfson College, Cambridge: East Court, Bredon House (left), Main Building (right)

Uit het voorafgaande zou men kunnen opmaken dat Popper eenvoudigweg een academische charlatan was. Maar een charlatan moet, ten minste enkele keren, beseft tonen van zijn bedrog, en ik denk niet dat Karl Popper ooit dergelijke ogenblikken van zelfinzicht heeft gekend. Ik heb in ieder geval nog nooit enige anekdote gehoord die zulks suggereert.

Dorling's gedenkschrift eindigt met de opmerking dat "geen wetenschapsfilosoof Popper's heengaan zal betreuren".

Wie door de hedendaagse filosofische tijdschriften en boeken bladert, zal tot de ondervinding komen dat de namen van verscheidene denkers die door Popper fel zijn bestreden, te weten Rudolf Carnap en Ludwig Wittgenstein, veel vaker voorkomen dan de naam van Popper. Een recentelijk uitgevoerd bibliografisch onderzoek in de tien beste tijdschriften in de sociale en politieke filosofie heeft uitgewezen dat alleen in Duitsland de naam van Karl Popper nog bovenmatig valt. In de wetenschapsfilosofie beperkt zijn invloed zich tot een hand vol vrome volgers; in feite was op dat denkte-rein zijn rol aan het einde van de zeventiger jaren van de 20ste Eeuw reeds uitgespeeld.

Benadert Dorling de waarheid met zijn vitriolische oordeel? Of zijn de meeste filosofen erg hardleers? Bewonderaar Bartley denkt het laatste:

If Popper is even remotely on the right track, then much of what happens in philosophy today is completely irrelevant.

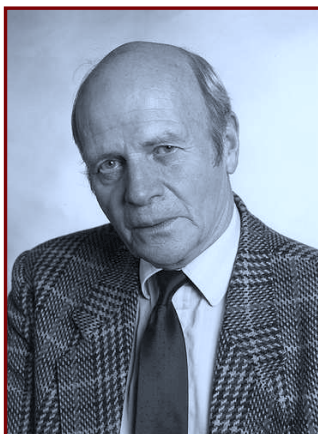
Wauw.

De filosoof Popper heeft aanzien verworven bij vermaarde politici, waaronder Helmut Schmidt, Vaclav Havel en Helmut Kohl, bij vooraanstaande wetenschapsbeoefenaars, waaronder de hersenonderzoeker John Eccles, de microbioloog Peter Medawar, bij de natuurkundigen Victor Kraft, Albert Einstein, Erwin Schrödinger, Henry Marnett en Steven Weinberg, de kosmoloog Hermann Bondi, de econoom F.A. von Hayek,

de kunsthistoricus Ernst Gombrich, en bij de Hongaarse investeringsmiljonair George Soros, en in het algemeen bij bewonderaars van de wetenschap onder de literatoren, waarbij men in Nederland denke aan Rudy Kousbroek en Karel van het Reve. De geridderde Britten uit dit gezelschap staan bekend als *The Popperian Knights*.

Joseph Agassi (1927)

John W.N. Watkins (1924-1999)

David W. Miller (1942)

Dorling vraagt zich af hoe, in het licht van het feit dat bij ter zake kundige wetenschapsfilosofen Popper thans weinig aanzien geniet en nauwelijks een bron van inspiratie is, het mogelijk is dat hij een dergelijke aanhang onder vermaarde niet-filosofen heeft weten te verwerven. In NRC Handelsblad (16 Maart 2004) stond te lezen dat Popper “de grootste wetenschapsfilosoof van de 20ste Eeuw is”, wiens denkbelden “algemeen ingang hebben gevonden”. Hoogst betwifelbaar. Zijn wijsgerige invloed staat in geen verhouding tot zijn wereldse bekendheid. Nogmaals Dorling:

De verklaring voor deze curieuze stand van zaken heeft gedeeltelijk te maken met de historische omstandigheden, gedeeltelijk met de polemische stijl van Popper, gedeeltelijk met de inhoud van zijn eigen filosofische denkbelden, gedeeltelijk met zijn vaardigheid in het rekruteren van alom gerespecteerde medestanders, gedeeltelijk door de indruk die Popper's geschriften wekken, namelijk dat een formele onderbouwing te geven is van zijn boude beweringen, en gedeeltelijk met het feit dat op basis van een voldoende eclectische keus uit de Popperiaanse doctrines, verrassend genoeg, een aannemelijke uitleg is te geven van het wetenschappelijk redeneren.

Kennelijk is het niet allemaal kommer en kwel bij Popper, zelfs niet in de ogen van de anti-Popperiaan Dorling. Ofschoon het onhoudbaar is om, met Dorling, Popper tot de oude continentale wijsbegeerte te rekenen, met haar ongeneeslijke transcendentis en dwangmatige gehistoriseer (hij behoort onmiskenbaar, en tegen wil en dank, tot de

Analytische Traditie), lijkt Popper zich qua omstreken status eerder in het gezelschap van de door hem verfoeide Hegel en Heidegger te bevinden dan tussen de giganten Aristoteles en Kant.

2 Twee Belangrijke Boeken

Karl Popper dankt zijn faam aan twee boeken, te weten *Logik der Forschung: zur Erkenntnistheorie der modernen Naturwissenschaft* (1934) en *The Open Society and Its Enemies. Volume I: The Spell of Plato*, en *Volume II: The High Tide of Prophecy: Hegel, Marx and the Aftermath* (1948). Zijn overige boeken bestaan uit herhalingen annex uitwerkingen van wat in deze twee boeken is te vinden. Het tweede boek maakte Popper op slag beroemd en is vrijwel onmiddellijk in het Nederlands vertaald, onder de (vrij vertaalde) titel *De vrije samenleving en haar vijanden* (1950) — een nieuwe vertaling is pas verschenen, met een letterlijk vertaalde titel. Het eerste boek is nooit in het Nederlands vertaald; het werd pas bekend nadat in 1959 een bewerkte Engelse vertaling was verschenen, onder de (verkeerd vertaalde) titel *The Logic of Scientific Discovery*.

Beide boeken las ik toen ik koud uit de middelbare school was gerold. Toen wist ik nog minder dan nu. Van filosofie wist ik minder dan niets.

Wie zich het polemische proza van Hermans, Kousbroek, Multatuli, Komrij en Karel van het Reve liet smaken, was bij Popper aan het goede adres. Een parade van wijsgerige ismen, waaronder essentialisme, inductivisme, subjectivisme, historicisme, idealisme, voluntarisme, irrationalisme, determinisme, reductionisme, enz., enz., trekt door zijn werken als een schandparade, een optocht van verderfelikheden. Popper vernietigde ze stuk voor stuk, verpulverde de brokstukken, vermaalde wat er dan nog van over was tot gruis, at het gruis op en vertreerde het gruis tot meurende dampen die vervlogen in de wind, de vergetelheid in.

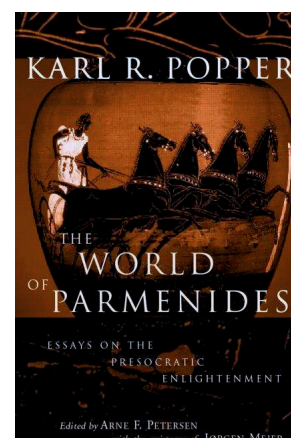
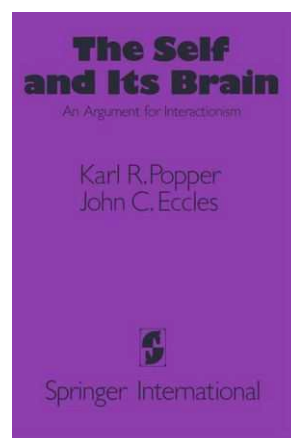
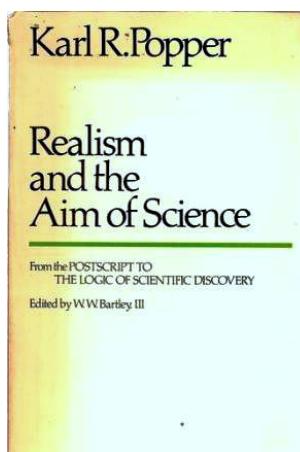
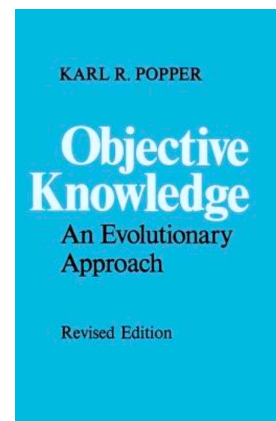
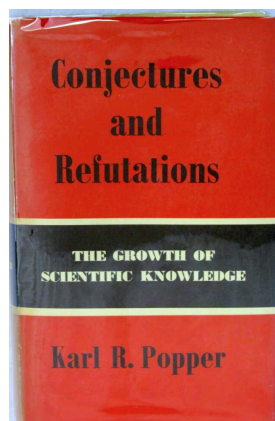
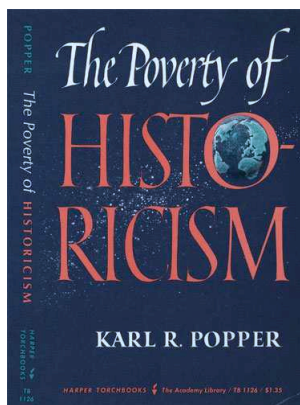
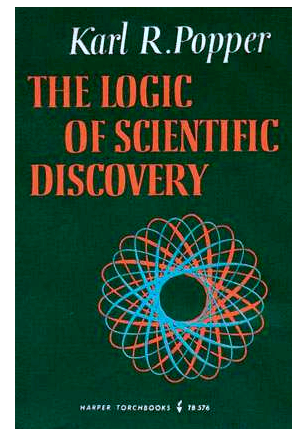
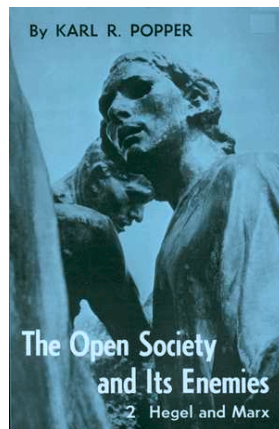
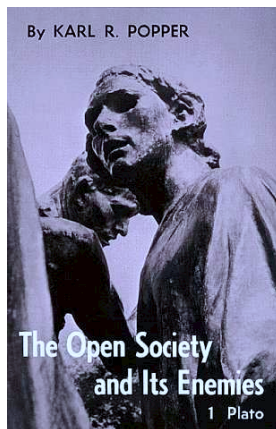
Popper noemde man en paard: Plato, Kant, Hegel, Mill, Whewell, Mach, Russell, Wittgenstein, Carnap, Neurath, Whitehead, Freud, Bohr, Heisenberg, Suppes, Hempel, Ayer, enz., enz. Wie krijgt er eigenlijk *niet* van langs bij Popper? (De pre-Socratici, geloof ik.)

Wat de Nederlandse literatoren betreft: Kousbroek en Van het Reve bewonderden Popper, Jaap van Heerden ook wel; Hermans was zuiniger. Mulisch moest niets van Popper hebben.

Prachtig vond ik dat. Weinig is fijner dan te geloven dat je aan de kant van het gelijk staat en tegelijkertijd in het goede gezelschap verkeert.

Met de loop der jaren is mijn bewondering voor Popper onderhavig geweest aan erosie, door een complex van factoren. Wat is er eigenlijk nog van over? Toen ik zelf, na een kortstondig bestaan als theoretisch fysicus, verworpen was tot een ondoorzichtig roerei van natuurkunde, filosofie, wiskunde en logica met een snufje literatuur, lucht kreeg van het *Karl Popper Centenary 2002 Congress* te Wenen, moest ik daar aan

deelnemen. Dit gelukte, met een heuse Popperiaanse bijdrage — ‘Refutability Revamped: How Quantum Mechanics Saves the Phenomena’, die is verschenen in *Erkenntnis* 56 (2003) 189–211, het tijdschrift opgericht door de Logisch-Positivisten waarin ook Popper zijn eerste filosofische artikel publiceerde. Je doet mee of je doet niet mee.

3 Het Popper-Congres te Wenen, Juli 2002

Nimmer heb ik aan een congres deelgenomen van een dergelijke omvang en weelde gewijd aan een enkele denker. De openingsavond geschiedde in het monumentale *Rathaus*, gebouwd op instigatie van de Weense Burgervader en zakenpartner van de vader van Popper, aan wie Popper zijn tweede voornaam Raimund heeft te danken. Verscheidene kopstukken uit de academische wereld en uit Wenen verdrongen elkaar, ofschoon de grote namen uit de Analytische Filosofie schitterden door afwezigheid. Wenen haalt Popper binnen als een verloren zoon — onvermeld blijft het feit dat Popper verkoos zijn oude dag door te brengen in Engeland. *Applaus*.

Een televisie-documentaire op een scherm dat men in voetbalstadions aantreft toonde een oude, bibberende Popper op bezoek aan Alpbach in de jaren '90, in gezelschap van de nestor van de Duitse wijsbegeerte, de Popperiaan Hans Albert. De stokoude Albert was in levende lijve aanwezig. Met zijn zwaar bebrilde en kale hoofd stond hij bibberend op. *Applaus*.

Halverwege de conferentie zouden we allen terugkeren in de enorme zaal van het Rathaus, voor een bacchanaal aangeboden door de stad Wenen bij monde van de huidige Burgemeester. *Applaus*.

Er was een uitgebreide Popper-tentoonstelling. Er was een wandeltocht georganiseerd langs de plaatsen die een rol hebben gespeeld in het leven Popper, onder leiding van een filosofische gids. *Applaus*.

Belangrijke academische uitgeverijen waren vertegenwoordigd gedurende de gehele conferentie. Nieuwe uitgaven uit het enorme Popper-Archief zouden eindelijk het daglicht zien. Elsevier en Kluwer wezen Nederlanders er op dat in Oostenrijk gekochte boeken veel goedkoper zijn doordat de vaste boekenprijs in Nederland geldt maar niet in Oostenrijk. Sla uw slaatje! Hollandse handelsgeest. *Applaus*.

Donderdag konden congresgangers mee voor een bezoek aan een Lutherse kerk, waar een uitvoering van de orgelcomposities van de amateur-componist Popper zou klinken, aangevuld met fuga's van Bach. Zelfs in mijn muziek-amateuristische trommelvliezen drongen de verschillen zich wel heel erg op. Een musicoloog luisterde het geheel op met een analyse van Popper's composities. Aansluitend een Weens schransfestijn, waar sloten bier over eikenhouten tafels stroomden, tussen bergen opgestapelde braadworsten door. *Applaus*.

De consul van Italië in Oostenrijk, die vergezeld ging van een cohort donkere kostuums met zonnebrillen en oordopjes, bleek een Popper-kenner en verzorgde ook een lezing. De open samenleving is *cosa nostra*, was de boodschap. *Applaus*.

Professor doctor meester Herman Philipse uit Leiden, die ik hier voor het eerst meemaak, vertelde met blinkende kijkers dat hij in de *Residentie van de Nederlandse ambassadeur* verblijft. Met zijn vlinderdas, blazer, kortgekapt hoofd, keurige stem en zijn wellelevendheid lijkt hij meer op een diplomaat dan op een denker. *Richard Strauss*

heeft daar gewoond, informeerde Philipse iedereen die het wel en iedereen die het niet wilde weten; het huis is op Strauss zijn verzoek gebouwd en verschaft permanent toegang tot de *Botanische Tuinen*. Philipse heeft die ochtend *op de piano van Richard Strauss* gespeeld en geroken aan de veelkleurige geslachtsdelen van exotische planten. Zijn kraaloogjes fonkelen van plezier en smeken om jaloezie. Philipse is te Wenen om te betogen dat Popper en Wittgenstein verschillende manieren van filosofie-beoefening vertegenwoordigen. Tjeempie. 't Zal toch niet waar zijn? *Applaus*.

Joseph Agassi, uit Israel, beschuldigde de organisatoren van de Popper-tentoonstelling van eenzijdigheid. Wenen heeft een rijke antisemitische traditie, waarvan alle sporen waren toegedekt. Agassi liep tijdens zijn lezing over de kenleer van de Jood Popper naar het raam en wees naar de trappen waarop Adolf Hitler in 1938 heeft gelopen om de *Anschluss* te bezegelen. Nog nooit in de geschiedenis van Oostenrijk hadden zoveel mensen zich vrijwillig verzameld als toen op de *Heldenplatz*, om de *Führer* te bejubelen, lichtte Agassi toe.

Geen applaus.

Das Rathaus aan het Heldenplatz, toen (1938, Anschluss-toespraak van A.H.), en nu (onder).

4 Ten Onder Gaan Is Vooruitgaan

Ontegenzeggelijk heeft Popper oorspronkelijke denkbeelden de wereld in geworpen: weerlegbaarheid als demarcatie-criterium tussen wetenschap en non-wetenschap, het begrip waarheidsbenadering, het onderscheid tussen gesloten en open samenlevingen, de neiging-interpretatie van waarschijnlijkheid, bekrachtiging van een hypothese als logisch sterker dan bevestiging, het leveren van afbrekende kritiek als de enige rationele manier opvatten om vooruitgang te boeken (afbrekende kritiek is de enige mogelijke vorm van kritiek), het onderscheid tussen een School en een Traditie, zijn vermorzelende redenering tegen het historicisme, zijn kritiek op de zintuiglijke ervaring als rotsvast kentheoretisch fundament, zijn vooruitlopen op de 'theorie-geladenheid' van de waarneming, zijn idee de eenvoud van een wetenschappelijke theorie te willen definiëren, zijn pleidooi voor een evolutionistische kenleer, *zonder grondslagen*, zijn *drie-deling* van de wereld in geest, stof en ideeën, zijn argumenten voor de onmogelijkheid van determinisme, zijn idee over de ontwikkeling van de muziekgeschiedenis, zijn kritisch rationalisme als een hernieuwde Verlichting, en meer. Bovendien vertonen deze denkbeelden onmiskenbaar een hechte samenhang.

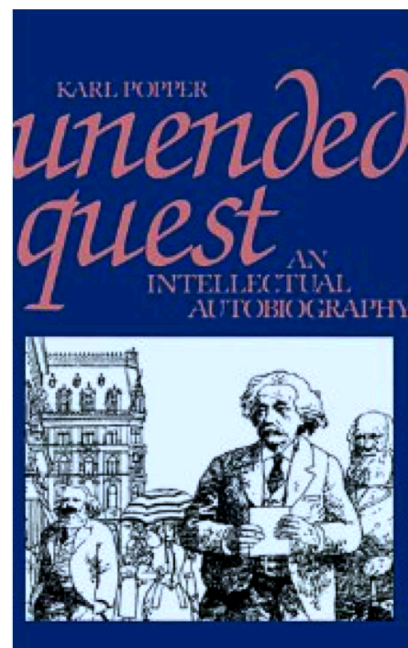
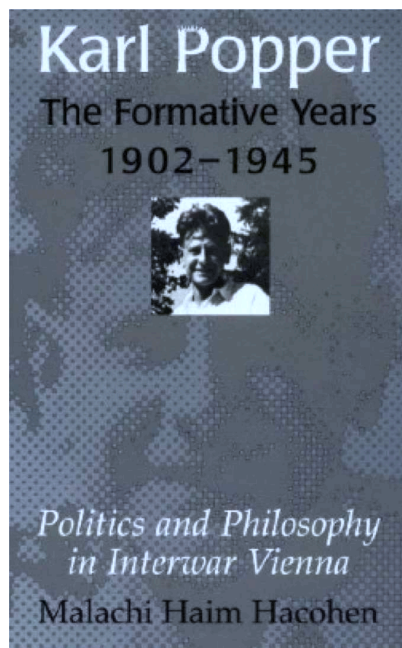
Niemand zal willen betwisten dat deze denkbeelden een grondige analyse en een eerlijke doordenking verdienen. Dat is geschied: deze denkbeelden zijn grondig geanalyseerd en eerlijk doorgedacht, ten gevolge waarvan ze onder een spervuur van kritiek zijn komen te liggen.

Volgens Popper's eigen visie zou de ondergang van zijn denkbeelden en redeneringen niets meer en minder betekenen dan dat er flinke filosofische vooruitgang is geboekt: we weten immers op diverse terreinen hoe of het *niet zit en meer weten dan dat is kentheoretisch onmogelijk*.

Gegist & gemist.

5 Biografie en Autobiografie

Over het persoonlijke leven van vooral de jonge Popper is niets bekend. Iedereen die hem gedurende zijn jeugd te Wenen heeft gekend, is niet meer. Popper heeft eigenhandig al zijn persoonlijke documenten vernietigd. Geschiedkundige M.H. Hacohen blijft in zijn halve biografie *Karl Popper. The Formative Years, 1902–1945* (2001) — de enige Popper-biografie tot nu toe — dociel dicht bij *Unended Quest* (1974), de intellectuele autohagiografie van Popper. Over het leven van de jonge Popper alswel de zieleroesen en beweegredenen van de gehele Popper zullen we in het duister blijven tasten. De weinig bekende enige relevante feiten over Popper te Wenen beginnen wanneer Popper adolescent is.

Van zijn zuster Anna zou Popper vervreemden. In 1932 pleegde Dora, zijn andere zuster, zelfmoord. In zijn autobiografie zwijgt Popper beide zusters dood. Ze lijken niet te bestaan voor hem. In 1932 sterft zijn vader Simon vrij plotseling, hetgeen eveneens onvoldoende vermeldenswaard is voor zijn autobiografie. Popper beklagde zich in brieven dat hij de bibliotheek van zijn overleden vader voor een habbekrats moest verkopen (vanwege de enorme geldontwaarding door de economische crisis van die tijd te Oostenrijk), ten einde zijn moeder financieel veilig te stellen. De dood van zijn moeder, vijf jaren later, is zelfs geen terloopse mededeling waard in zijn autobiografie. Over zijn vrouw komt men ook *niets* te weten, zelfs niet haar naam. In geen miljoen jaar is deze autobiografie te vergelijken met bijvoorbeeld die van de filosoof die door Popper het meest werd bewonderd: Bertrand Russell.

6 Politiek en Revolutie

Op 15 Juni 1919 bereidde de communist Ernö Bettelheim een poging voor de macht in Oostenrijk over te nemen. Aan de vooravond arresteerde de getipte Weense politie hem en andere communistische leiders. De volgende dag marcheerden duizenden stakende en werkloze arbeiders en andere revolutiegezinden door de straten om de in werking veronderstelde machtsovername te ondersteunen. De opgewonden puber Karl Popper bevond zich in hun midden. De menigte kreeg te horen dat de leiders waren opgepakt en begaf zich naar de politiecellen in de Hörlgasse. De politie opent het vuur op de menigte. Twaalf doden.

Voor de communisten waren dit *historisch-noodzakelijke* offers. Met het gebrek aan mededogen en de bereidheid mensenlevens op te offeren, in het bijzonder van de arbeiders waar de communisten verklaarden voor op te komen, kon Popper zich niet verenigen. Vervuld van afschuw keerde hij zich af van het communisme en zocht aansluiting bij de revisionistische sociaal-democraten.

Meerdere malen heeft Popper zich deze gebeurtenis herinnerd en gewezen op haar beslissende gevolgen voor zijn politieke denken, onder andere in *Unended Quest* (1974, § 9). Er is evenwel geen enkel historisch document dat zijn lezing staft. Uit niets blijkt dat deze gebeurtenis indertijd voor Popper de epifanische inhoud heeft gehad die Popper er aan heeft toegeschreven. Biograaf Hacoen concludeert droogjes (blz. 85): "Hij bleef zijn tijd doorbrengen met communisten."

Ook Popper's bewering dat hij "ongeveer twee of drie maanden" een communist is geweest (*Unended Quest*, § 8) blijkt op gespannen voet te staan met de waarheid, zoals we aanstonds zullen zien.

In 1918 verliet Popper vroegtijdig het Realgymnasium omdat de lessen "extreem vervelend" waren, "een uren en uren durende zinloze marteling", noteert Popper in *Unended Quest* (§ 8). Maar hij verliet het gymnasium vooral omdat hij de wereld wilde verbeteren. Popper trad toe tot de *Freie Vereinigung sozialistischer Mittelschüler* en tot de communistische partij. Gedurende een periode van 8 tot 10 jaar leefde hij in een commune, gevestigd in Barak 43 van het ex-militair hospitaal te Grinz, een overblijfsel van WI, waar armoedzaaiers, intellectuelen, revolutionairen en vluchtelingen uit Duitsland en Hongarije een dak boven hun hoofd vonden.

In 1917 was de Russische Revolutie een feit. Na het uiteenvallen van het Habsburgse Rijk ten gevolge van WO I was het een kwestie van wachten totdat de beurt aan Oostenrijk viel. Popper was er klaar voor. Zijn ouders, geassimileerde Joden uit de burgerij, hielden hun hart vast. Op 2 November 1918 stond de 16-jarige Popper tussen de ministers van een zichzelf benoemde regering, die op de trappen van het parlamentsgebouw te Wenen de *Republiek Duits-Oostenrijk* uitroept. De *Volkswehr* dacht er anders over en herstelde hardhandig de orde. En een jaar later, in 1919, vond de bovenbeschreven gebeurtenis in de Hörlgasse plaats.

In 1920 kreeg kameraad Popper de leiding van de zogeheten *Kaltenbach-kolonie* en paradeerde in een militair uniform door de straten van Wenen. Hij bleef voorbereid op het historisch-noodzakelijke.

Uit de hand eten van zijn ouders deed Popper niet. Hij voorzag in zijn eigen onderhoud met diverse baantjes in fabrieken. Een blauwe Maandag was hij zelfs stratenmaker, wat hem echter te zwaar viel. Hij werd timmermansgezel en behaalde zijn meubelmakersdiploma. Onderwijl slaagde hij ook voor zijn Onderwijzersdiploma, behaald aan de *Kinderfreundeschule* te Schloss Schönbrunn; werk als onderwijzer kon hij echter nergens vinden. Zijn tijd vulde hij verder met vrijwilligerswerk, o.a. in het we-

zentehuis *Kinderheim Baumgarten* en in de kinderkliniek van de psychoanalyticus Alfred Adler, waar hij zich ontfermde over achtergestelde kinderen. Aan dit sociale werk kwam in 1925 abrupt een einde na een dramatisch voorval.

Een kind waar Popper verantwoordelijk voor was, viel van een trap en belandde met een schedelbasisfractuur in het ziekenhuis. Popper werd aangeklaagd. Wanhopig en berooid verzocht hij zijn vader hem te verdedigen in de rechtszaal. Voor het eerst van zijn leven zag Karl zijn vader Simon aan het werk. Karl zou reeds eerder een brief naar de gemeente hebben geschreven over de gevaarlijke situatie rond de bewuste trap. Vader Simon dook in de Weense bureaucratie en haalde de brief boven water. Niet zijn opmerkelijke zoon, die, zoals karaktergetuige Ernst Papanek onder ede zou verklaren, onbaatzuchtig is en een uitzonderlijke plichtsbetrachting kent, maar de nalatigheid van bepaalde ambtenaren was de oorzaak van het ongeluk met het kind. De bourgeoisvader pleitte zijn socialistische zoon vrij.

Dit betekende echter niet het einde van Karl's maatschappelijke betrokkenheid. Die zou blijven bestaan to minstens na WO II.

7 Psychologie en Filosofie

In 1925 deed Popper, na een korte opleiding tot onderwijzer gevolgd te hebben, zijn intrede in het Pedagogisch Instituut van Karl Bühler, hoogleraar psychologie aan de Universiteit van Wenen, die de grootste onderwijshervorming aan het doorvoeren was in de geschiedenis van Oostenrijk. Popper begon zich voor de ideeën van de leerpsychologie te interesseren. Bühler groeide uit tot zijn *Doktorvater*. Zijn interesse leidde uiteindelijk tot een proefschrift, *Zur Methodenfrage der Denkpsychologie* (1928). Popper is zeer geleerd in de methodologie van de leerpsychologie. Een jaar later behaalde Popper een diploma om onderwijs te geven in exacte vakken op een *Hauptschule* (middelbaar onderwijs), door op 24 Juli 1929 het *Rigorosum* te doorstaan, een publiek mondeling examen. Zijn eerste publicatie, die in *Schulereform* verscheen, was toen reeds vier jaren oud; twee andere artikelen van zijn hand verschenen in *Die Quelle*. Ze hadden alle leerpsychologische problemen tot onderwerp. De wijsbegeerte bevindt zich nog niet binnen de intellectuele einder van de 27-jarige Popper.

Bühler was, evenals de leerpsycholoog Otto Selz, afkomstig uit de *Würzburger Schule* van Oswald Külpe. Een kernidee van deze leerpsychologische school was dat kinderen leren door problemen op te lossen, door oplossingen zelf te bedenken, dan wel voorgestelde oplossingen te toetsen. Wie enigszins vertrouwd is met de wetenschapsfilosofie en het kritisch rationalisme van Popper, weet nu waar zij vandaan komen. Zoals een kind met vallen en opstaan zijn omgeving leert kennen, zo leert de wetenschapsbeoefenaar met gissen en missen de wereld kennen.

Alfred Adler (1870-1937)

Doktorvater Karl Bühler (1879-1963)

In den beginne was er een Probleem (P), zou Popper gaan zeggen; toen kwam er een Hypothetische Oplossing (HO); deze oplossing riep een ander probleem op, waarvoor een nieuwe hypothetische oplossing werd bedacht; enz. enz. Schematisch:

$$P \rightarrow HO \rightarrow P \rightarrow HO \rightarrow P \rightarrow HO \rightarrow \dots$$

De lezer van Popper's autobiografie komt over deze leerpsychologische wortels weinig te weten. Popper beweert wel *onafhankelijk van Otto Selz* tot toevallig dezelfde inzichten te zijn geraakt (§ 15). Het nalatenschap van Popper (opgeslagen in het Hoover Institute, Stanford Universiteit) spreekt echter andere taal, zoals men kan vernemen uit de biografie van Hacohen, uit de twee stevige artikelen over dit onderwerp van de Groningse hoogleraar M.R.M. ter Hark (verschenen in afleveringen van het tijdschrift *Studies in the History and Philosophy of Science*, van 1993 en 2002), en uit John Wettersten's *The Roots of Critical Rationalism* (1992). Ter Hark en Wettersten nemen het woord 'plagiat' niet in de mond. Dat hoeft ook niet. Want bij een ieder die genoemde werken leest, verschijnt dat woord vanzelf in de mond. (Zie ook het overzichtsartikel in de *Academische BoekenGids* #42 uit 2003 over deze kwestie: www.academischeboekengids.nl) NRC Hahaha beging een *canard* door Popper's leentje-buur op Zaterdag 14 Maart 2004, pakweg 12 jaren na dato, als voorpaginanieuws te brengen.

Boze tongen beweren dat Popper weinig meer gedaan heeft dan de leerpsychologie van Selz, Bühler en anderen te hebben omgezet in filosofische terminologie. Vriendelijker tongen beweren dat ieder denkbeeld voorlopers heeft, dat *creatio ex nihilo* hoogstens een godgeleerde waarheid is, doch zeker geen historische.

8 De Weense Kring

Een van Popper's examinatoren op zijn *Rigorousum* was Moritz Schlick, de oprichter van de Weense Kring — in 1936 op de trappen van de Weense Universiteit vermoord door zijn voormalige student en nazi-sympatisant Hans Nelböck. De kernleden van deze extreem invloedrijke groep denkers, die later 'logisch-positivisten' zouden gaan heten, waren, naast Schlick: Philip Frank, Hans Hahn, Karl Menger, Victor Kraft, Otto Neurath, Herbert Feigl, Friedrich Waismann, Richard von Mises en Rudolf Carnap (die spoedig de intellectuele leidsman zou worden); wanneer aanwezig te Wenen, namen ook Carl Hempel, Hans Reichenbach, Alfred Tarski, Kurt Gödel, Ludwig Wittgenstein en later de piepjonge Brit A.J. 'Freddy' Ayer en Amerikaan W.v.O. Quine deel aan de bijeenkomsten. Zelden treft men in de geschiedenis der wijsbegeerte een indrukwekkender verzameling denkers bijeen.

Het filosofische programma van de Kring was voortdurend in beweging; het kenmerkte zich door epistemisch empirisme, een anti-metafysische houding, een bewondering voor wetenschap, wiskunde en logica, en een methode van stelselmatige en nauwgezette analyse van begrippen, o.a. ten einde betekenisrijke taal te scheiden van pseudo-zinrijke onzin. In oplopende graad van belang waren Ernst Mach, Ludwig Wittgenstein en Russell de voornaamste bronnen van inspiratie van de Kring, hoewel dat per individueel Kringlid sterk verschilde. De meeste Kringleden waren evenals Popper politiek actief. Zij zagen hoe idiote ideologiën en gekmakende godsdiensten de mensheid onophoudelijk teisterden en aanzetten tot geweldadigheid. Zij zagen hoe in de filosofie het obscurantisme regeerde en holle kennispretenties rondgalmden. En zij wilden dit alles onthullen als pseudo-zinrijke nonsens, ten einde de mensheid te bevrijden van deze *gevaarlijke* onzin.

De politieke revolutionair Popper trad niet toe tot deze kring van revolutionaire filosofen. Niet hunner werken, doch het werk van Heinrich Gomperz, de hoogleraar wijsbegeerte aan de Universiteit van Wenen bij wie Popper colleges volgde en die hij “mijn leraar” noemde, en ook de werken van de neo-Kantianen Leonard Nelson en Jakob Friedrich Fries, leidden Popper vanuit de psychologie de wijsbegeerte binnen. Zijn leven lang zou Popper een heterodoxe Kantiaan blijven — voor de meeste leden van de Weense Kring was het Kantianisme sinds de komst van de Relativiteitstheorie en de Quantumtheorie bankroet. Decennia later zou Popper de contouren van een ‘evolutionistische kenleer’ schetsen. Volgens sommigen is daarom de volgende filosofische formule correct:

Kant & Darwin $\rightsquigarrow$ Popper .

Ook komt men trouwens tegen:

Kant & Darwin $\rightsquigarrow$ Nietzsche .

Volgens anderen is de Popper-formule even schandelijk als belachelijk, te vergelijken met de litteraire formule:

Multatuli & Hermans $\rightsquigarrow$ Giphart .

De neo-Kantiaanse kenleer en de nieuwe leerpsychologie gingen in de hersens van Popper een scheikundige reactie aan, die leidde tot een overgang van de *psychologie van de kenleer* tot de *logica van de wetenschap*, waaruit verder ieder spoor van psychologie werd weggeboend. De katalysator van deze reactie, en volgens Popper’s biograaf Hacohen zelfs een noodzakelijke factor, is de sterke wisselwerking tussen Popper en leden van de Weense Kring. Zonder de Weense Kring zou Popper een vergeten commentator in de aftakelende neo-Kantiaanse traditie zijn gebleven, speculeert Hacohen stoer.

Vanaf 1929 kreeg Popper enige omgang met de Kringleden Feigl en Kraft, die hij via via leerde kennen. Tot dan toe had zijn filosofische ontwikkeling zich onafhankelijk voltrokken van wat zich binnen de Kring afspeelde. Om dadelijk te bespreken redenen wilden Schlick en Neurath Popper niet binnen de Kring zien verschijnen. Meestal was het Carnap, met steun van Feigl en Kraft, die Schlick en Neurath overhaalde Popper wel spreektijd te geven op de internationale conferenties die de Weense Kring organiseerde — spreektijd die Popper vervolgens op eigen gezag verdubbelde.

In 1929 begonnen twee problemen zich in het hoofd van Popper uit te kristalliseren:

- I. *Het inductieprobleem*: kunnen wij onze kennis rechtvaardigen met een beroep op de ervaring?
- II. *Het demarcatieprobleem*: waarin is het verschil gelegen tussen wetenschap en non-wetenschap, zoals pseudo-wetenschap en metafysika?

Niet aan het begin van de twintiger jaren, zoals Popper in zijn autobiografie schrijft (§ 9), en ook niet in 1919, zoals hij in *Conjectures and Refutations* schrijft (1963, blz. 42). Biograaf Hacohen: “In 1929 had hij het inductie- en het demarcatie-probleem nog niet eens geformuleerd.” (blz. 168)

Feigl raadde Popper in 1930 aan een boek te schrijven over zijn filosofische denkbeelden. Dat boek werd *Die beide Grundprobleme der Erkenntnistheorie* (I, II), met een vette knipoog naar Schopenhauer's *Die beide Grundprobleme der Ethik*. Als een bezetene werkte Popper aan zijn boek, dat spoedig twee delen zou moeten bestrijken. Deel I zou pas een halve eeuw later verschijnen, in 1979, toen het boek alleen nog interessant was voor geschiedkundigen van de wijsbegeerte; Deel II is er nooit gekomen. Een versie minder dan de helft dik verscheen evenwel in 1934 onder de titel *Logik der Forschung*, onder andere na drastische redactionele ingrepen van oom Walter Schiff. Alle hoofdstukken waarin de 32-jarige Popper zijn plaats in de neo-Kantiaanse traditie bepaalde, zag gelegenheidsredacteur oom Walter liever verdwijnen. *Logik* bevat voornamelijk materiaal dat voor Deel II van *Die beide Grundprobleme* bestemd was, aangevuld met materiaal uit Deel I.

Logik der Forschung (1934) verscheen bij de reeks *Enzyklopädie der Wissenschaften* van de Weense Kring. Springer-Verlag drukte 860 exemplaren, waarvan er 60 voor publicitaire doeleinden waren bestemd, zoals boekbesprekingen. De prijs was 13,50 Reichsmark, ruim twee dagen werken voor een leraar aan een Hauptschule (omgerekend naar anno nu is dat ongeveer 300 Euro). In Augustus 1939 was grofweg de helft van de eerste oplage verkocht, waardoor de uitgever uit de kosten was. De Nazi's verbieden *Logik* — geschreven door een Jood. De resterende 400 exemplaren gingen in vlammen op na een bombardement van de geallieerden.

In *Erkenntnis*, het gloednieuwe filosofische tijdschrift opgericht door de Weense Kring, verschenen niet minder dan drie besprekingen van *Logik*. Hans Reichenbach, een satelliet van de Weense Kring te Berlijn, schreef een vernietigende bespreking. Frank, Neurath en Schlick deelden zijn oordeel. Feigl en Kraft niet; zij vonden het boek ronduit goed. Ook Carnap prees Popper voor zijn werk, alhoewel met mate. Tarski vond *Logik* goed. *Logik* kwam, via Popper's musicerende zuster Anna, Albert Einstein onder ogen; hij las het en schreef Popper een bewonderende en instemmende brief. Welgeteld vijftien jaren voor de verschijning van *Logik der Forschung*, had Einstein een kort stukje in *Berliner Tageblatt* van 25 December 1919 geschreven, waarin hij op diverse inzichten van Popper angstwekkend precies vooruitloopt. Later is Popper gevraagd of hij dit stukje van Einstein indertijd heeft gelezen. Zijn antwoord was ontkennend. Wel bezocht hij in 1921 een lezing van Einstein, waar hij geen snars van begreep, ofschoon die lezing Popper naar eigen zeggen diepgaand heeft beïnvloed. (Voor deze laatste bewering is vooralsnog geen historisch bewijsmateriaal gevonden.)

In 1933 verscheen Popper's allereerste filosofische artikel, in *Erkenntnis*. Aldaar

vlogen Popper en Neurath elkaar openlijk in de haren. Tijdens de conferentie van de Weense Kring in Augustus 1934 te Parijs noemde Neurath Popper “de officiële oppositie” van de Kring. Popper droeg deze titel zijn verdere leven als een Geuzenaam.

Aanvankelijk verwachtte Popper dat na de verschijning van *Logik der Forschung* leerstoelen van alle kanten zouden komen aandansen. Onder klarenstoten van instemming en trompetgeschal van bewondering zouden filosofen uit aller landen zich verenigen en Karl Popper op de Troon van de Wijsbegeerte plaatsen, na de collectieve abdicatie van de Weense Kring.

Dromen zijn bedrog. Popper’s verwoede pogingen de academische wereld binnen te treden via vrienden, bekenden en onbekenden, liepen op niets uit. Hij moest op de middelbare school sommetjes van snotneuzen blijven nakijken.

Christchurch, New Zealand: Canterbury College (links), met zicht op Observatorium (rechts).

9 Oorlog en Polemie

In 1937 solliciteerde Popper op een professoraat aan Canterbury College aan de Universiteit van Nieuw Zeeland te Christchurch. Kennelijk *als* het maar een plaats in de academische wereld was — alles liever dan de middelbare school. Popper had aanbevelingsbrieven op zak van Karl Bühler, Rudolf Carnap, Alfred Tarski, Niels Bohr, Bertrand Russell, G.E. Moore en de bekende bioloog J. Woodger — met de laatste vier had hij kennisgemaakt tijdens een reis door Engeland in 1935. Deze middelbare-schoolleraar heeft vermoedelijk de meest indrukwekkende verzameling aanbevelingsbrieven aller tijden gehad voor een academische positie. Het professoraat gaat aan zijn neus voorbij. Dat gaat naar een locale anthropoloog, een zekere Ivan Sutherland. Popper mocht wel een universitair docentschap komen bekleden. Hij greep de gelegenheid met beide handen en emigreerde, in gezelschap van Josefine ‘Hennie’ Popper (*née* Henninger), sinds 1930 zijn vrouw.

Spoedig was Popper de koning-filosoof van Nieuw Zeeland, dat hoofdzakelijk uit knauwende boeren, blatende schapen en mekkerende lammeren bestond. Sutherland werd jaloers op het succes van Popper en verspreidde lasterpraatjes, o.a. dat Popper een feestje had bijgewoond ter gelegenheid van de bliksemverovering van Nederland door Duitsland in 1940.

Nieuws uit Europa drong nauwelijks door tot de gemelijke weiden van Nieuw Zeeland. Hennie had de indruk 'halverwege de Maan' te wonen; zij werd verteerd door heimwee. Popper begroef zich in zijn werk.

De academisch omstandigheden te Christchurch waren erbarmelijk. Anno 1937 zal de openbare bibliotheek van Lutjebroek een schatkamer geweest zijn in vergelijking met de Universiteitsbibliotheek van Nieuw Zeeland. Per brief en per kabel sommeerde Popper de Kringleden hun werk naar hem op te sturen, opdat hij in contact zou blijven van de jongste ontwikkelingen in de filosofie. Carnap en Hempel hielden Popper trouw op de hoogte. In dit academische ballingschap schrijft Popper, tijdens de periode 1940–1942, het polemische *The Open Society and Its Enemies* (1948), dat hem wereldberoemd zou maken. Popper heeft dit boek ook zijn 'bijdrage aan de oorlogsinspanning' genoemd — men moet weten dat Popper na het uitbreken van WOII vergeefs had geprobeerd zich te laten rekruteren.

Londen, 1946. Een samenzijn van Popper, Ernest Gellner, Isaiah Berlin en A.J. Ayer, de apostel van het Logisch-Positivisme in de Engelssprekende wereld met zijn zinderende en somtijds hilarische *Language, Truth and Logic* (1936). Gellner tekent uit de mond van Popper op dat zijn nieuwe werk een *vechtboek* is. En dit slaat, wellicht onbedoeld, ook op de totstandkoming van *The Open Society* en de martelgang het gepubliceerd te krijgen: typoscripten raken voortdurend zoek. Rijen Amerikaanse uitgevers antwoorden niet nadat hij ze brieven en delen van het typoscript had opgestuurd, ze zwijgen of wijzen het af. In Engeland weigert de Universiteitsuitgeverij van Cambridge een boek uit te geven waarin te weinig respect wordt betoond voor Plato. Uiteindelijk zal door de persoonlijke bemoeienis van de econoom F.A. von Hayek, bekend van *The Road to Serfdom* (1945), en door een aanbeveling van Herbert Read, *The Open Society* uiteindelijk verschijnen bij Routledge & Kegan Paul te London. Popper's bijdrage aan de oorlogsinspanning betrad het wereldtoneel in 1948, drie jaren na het einde van de oorlog.

The Open Society behoort tot de best verkochte filosofieboeken van de 20ste Eeuw. Na de val van de Berlijnse Muur in 1989 begon *The Open Society* aan een opmars door Oost-Europa en marcheert thans voort door Azië en China. Tot op de dag van vandaag zijn de meningen over dit vechtboek verdeeld. Popper spoort de filosofische wortels van het totalitaire denken op en komt terecht bij Plato en Hegel. Dit valt niet overal even goed. Zijn dorst naar oordelen en veroordelingen is schier onlesbaar. *Logik der Forschung* is een schattig boek in vergelijking met de grootscheepse en frontale aanval

uit *The Open Society*, met name gericht op Plato en Hegel. Men sprak over 'Karl de Verschrikkelijke'.

Popper maakte korte metten met het gangbare politieke spectrum, waar het communisme extreem links zit, het socialisme links, de sociaal-democratie links van het midden, de liberale democratie rechts van het midden, de conservatieven wat verder naar rechts en het fascisme extreem rechts. Hij zette er een politiek spectrum voor in de plaats met de 'open samenleving' aan de ene kant, waar zich de democratieën bevinden, en de 'gesloten samenleving' aan de andere kant, waar communisme en fascisme zich tot wederzijds ongenoegen in elkaars gezelschap bevinden. Volgens Popper zijn communisme en fascisme varianten van hetzelfde kwaad: de extreem gesloten samenleving. Dat er opvallende overeenkomsten tussen communisme en fascisme bestaan, was overigens door diverse auteurs eerder uit de doeken gedaan, te weten door Von Hayek, Francesco Nitti, Eric Voegelin, Elie Halévy en Hermann Rausching. Doch niemand was met filosofische denkbeelden op oorlogspad gegaan en had de strijdbijdermate furieus gehanteerd als Karl Raimund Popper.

In Hoofdstuk 24, 'Oracular Philosophy and the Revolt against Reason', heeft menig- een een hernieuwd manifest van de Verlichting gezien. *Die Spätaufklärung*. Wie dit hoofdstuk kan lezen zonder geroerd te raken, heeft een denkhart van steen. Burp.

10 Karakter en Psyche

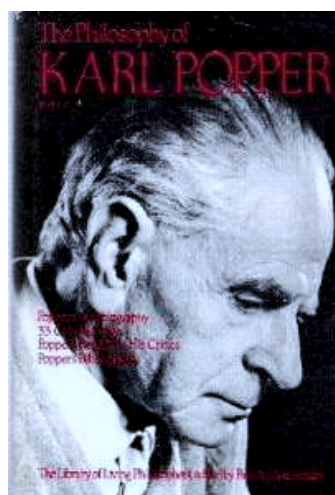
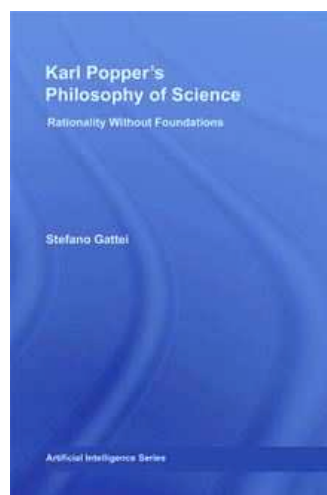
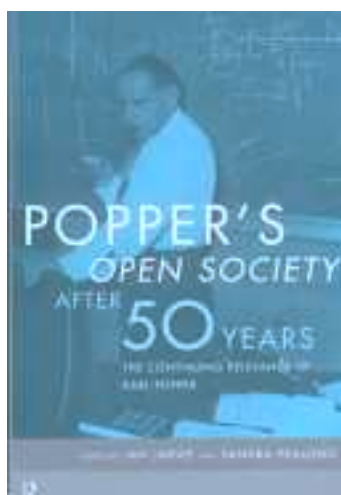
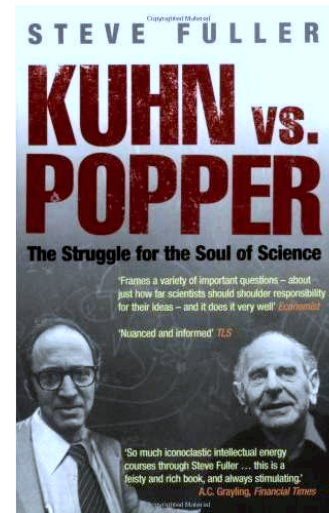
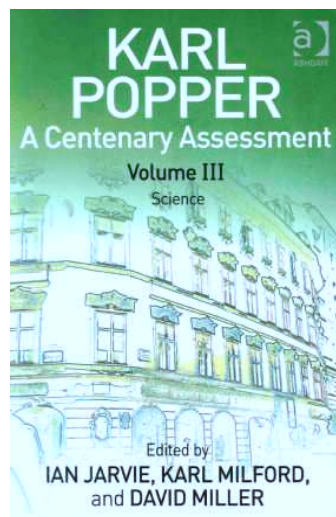
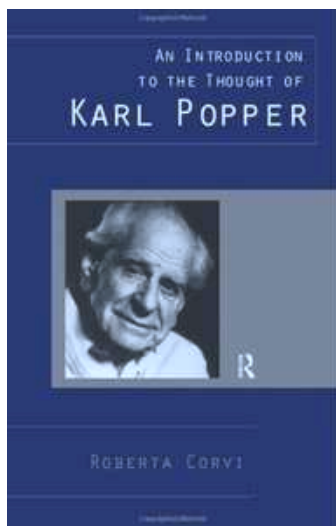
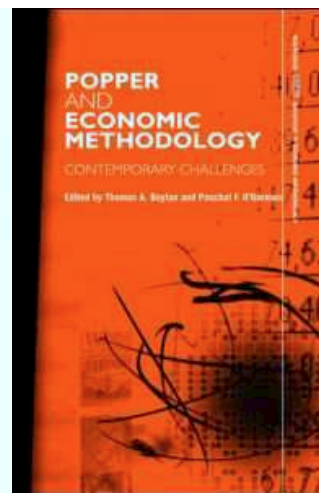
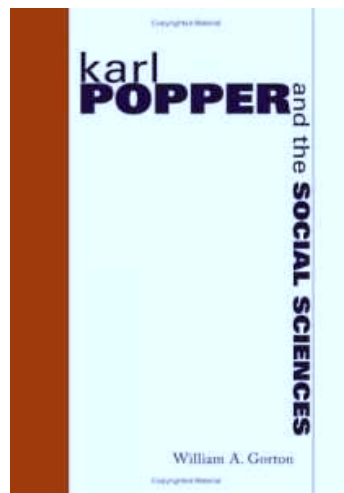
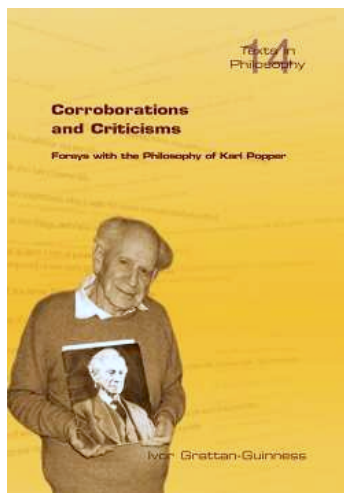
In Oostenrijk nam Popper nooit en te nimmer deel aan de opwindende bijeenkomsten van de Weense Kring. Kring-oprichter Schlick en Kringleden Feigl en Kraft kenden Popper wel. In *Unended Quest* heeft hij bekend dat hij vereerd zou zijn geweest met een uitnodiging (voetnoot 106). Waarom werden Schlick en Neurath Popper?

Omdat de persoon Karl Popper onuitstaanbaar was. Feigl heeft gezegd dat de *geschiedenis van de Weense Kring, en dus van de 20ste-Eeuwse wijsbegeerte, significant anders was gelopen indien Popper een gemoedelijker en vriendelijker karakter had gehad, vergelijkbaar met dat van Carnap en Hempel*. Karakter als kardinale invloed op de geschiedenis van het denken.

Sta mij toe enkele vastgestelde feiten aangaande het karakter van Popper te rapporteren.

De piepjonge Karl ziet hoe een dronkelap onder een kar met paard terechtkomt en neemt zich voor *nooit* spiritualiën te zullen drinken. Niemand heeft hem ooit deze belofte zien breken.

Karl hoort dat roken wel eens nadelig voor de gezondheid kan zijn. Terstond neemt hij zich voor van tabak af te blijven. Hij zou tot de allereerste antirook-magiërs gaan

Enkele voorbeelden van de invloed van Karl Popper op de wijsbegeerte.

behoren, die rokers in zijn omgeving doodkeek. Zijn leven lang is Popper een puritein gebleven, zoals veel trotse socialistten gedurende het Interbellum te Wenen dat waren.

Had Popper eenmaal een besluit genomen, dan was er geen speldeknoop ruimte meer over om te marchanderen. Wie dacht van wel, kreeg de wind van voren.

Zijn puritanisme gold ook de vleselijke lusten. Aan de vooravond van zijn huwelijk werd leerling Peter Munz door Popper apart genomen en gewezen op de gevaren die tussen de lakens loeren. Biograaf Hacoen vermoedt dat Popper's eigen, kinderloze huwelijk nooit is geconsumeerd.

Trouwens, Munz is de enige ziel op deze planeet die zowel de legendarische bijeenkomsten met Wittgenstein te Cambridge heeft bijgewoond als onder Popper heeft gestudeerd. Naar aanleiding van het inmiddels uitgemolken incident tussen Wittgenstein en Popper met de pook te Cambridge 1946, schreef hij *Beyond Wittgenstein's Poker. New Light on Popper and Wittgenstein* (Ashgate, 2004). De formule van Munz voor de ontwikkeling van de Westerse Wijsbegeerte ziet er als volgt uit:

Plato $\rightsquigarrow$ Kant $\rightsquigarrow$ Darwin $\rightsquigarrow$ Popper.

In December 1932 zou Popper een lezing houden op het avondseminarium van Gomperz. Schlick, Carnap en Kraft maakten deel uit van het publiek. *Eindelijk* een lezing met leden van de Weense Kring in het publiek! Dit is de tijd waarin Popper buffelde aan *Die beide Grundprobleme der Erkenntnistheorie*. Waarschijnlijk verwachtte hij zijn *finest hour* te gaan beleven. Innerlijk had Popper zichzelf er reeds van overtuigd dat alle leden van de Weense Kring er wat de belangrijkste punten in de filosofie volkomen naast zaten. Marchanderen was niet meer mogelijk. Popper hakte in op de ideeën van de Weense Kring — en op die van Wittgenstein in een enkele moeite door. *De logisch-idiotisten zitten er hopeloos naast en IK weet het allemaal VEEL BETER* — dat was, krachtig geparafraseerd, de boodschap van deze razende middelbare-schoolleraar aan een publiek vol academische kopstukken.

Schlick verliet de bijeenkomst halverwege, walgend van de stropop die Popper van Wittgenstein in elkaar had gestoken om deze vervolgens met consumptie af te branden (bedenk dat Schlick de oprichter was van de Weense Kring). Ook Carnap herkende zich niet in de simplificaties van de briesende Popper. In *Unended Quest* stelt Popper de beruchte vraag wie het Logisch Positivisme heeft vermoord en voert zichzelf trots op als de intellectuele seriemoordenaar — een ieder die iets weet van de geschiedenis van de 20ste-Eeuwse filosofie, houdt het dan niet langer droog.

De vermaarde kunsthistoricus en Popper's levenslange vriend Ernst Gombrich heeft bevestigd dat Popper geen verschil van mening duldde. Meningsverschillen luidden het einde in van een vriendschap met Popper.

Uit de briefwisseling tussen Ina Carnap en Eva Hempel is op te maken hoe deze

vrouwen over Popper dachten: “angstwekkend agressief” en “een achtervolgings-waanzinnige” zijn uitdrukkingen die ze met betrekking tot Popper gebruiken.

In zijn autobiografie *Confessions of a Philosopher* (1997, blz. 231–232) schrijft Bryan Magee, bewonderaar van Schopenhauer en Popper, “nog nooit een dergelijke intellectuele agressiviteit te zijn tegengekomen” als in het geval van Popper, die “genadeloos doorgaat en doorgaat en doorgaat totdat de tegenspreker, bij wijze van spreken, zijn handtekening zet onder een bekentenis dat *hij* het *fout* had en Popper *goed*. In de praktijk betekende dit dat hij mensen trachtte te onderwerpen.”

Men bedenke dat de lijfspreuk van Popper, die overal in zijn werken ligt rondgestrooid (*The Open Society*, II, blz. 213, 224; *Conjectures and Refutations*, blz. 356), de volgende is:

I think I am right but I may be wrong, and by an effort, we may get closer to the truth.

In de menselijke omgang was Popper eerder een Groot-Inquisiteur die ongelovigen tot bekering wilde dwingen met verbaal foltertuing en afvalligen publiekelijk hel en verdoemenis in zweeg. De kritisch rationalist was *de facto* een onkritisch irrationalist. Een toepasselijker motto ware geweest:

I know that I am right and that you are wrong, and by an effort you will confess and repent.

In *Annals of Science* 59 (2001) heeft Ivor Grattan-Guinness, een bekend historicus van de wiskunde die enige omgang met de weduwnaar Popper heeft gehad, het gelijkhebbende gebrul van Popper in verband gebracht met zijn fysionomie. Men moet weten dat het lichaam van Popper bestond uit een lange borst op kinderbeentjes; daarop balanceerde een reuzenhoofd met een mond waar overdwars een telefoonboek in past, daarboven een gok en olifantsoren aan beide zijden, wier afmeting verder toenam vanaf het moment dat Popper eraan begon te trekken in de overtuiging zijn doofheid langs deze weg te kunnen bestrijden. In *Unended Quest* (§ 2) heeft Popper bekend zijn oudere neef Eric Schiff “te bewonderen om zijn opgeruimdheid en zijn fraaie uiterlijk: eigenschappen die ik altijd als belangrijk en onbereikbaar heb beschouwd.” Of Popper zijn gnomeske gedaante wilde overschreeuwen, zoals Grattan-Guinness beweert, we weten het niet.

Nooit is er iemand geweest die Popper eens flink bij de oren nam en hem berispelde toeprik. Wie durfde? Zijn vrouw Hennie? Wat zij er van vond, we weten het niet. Zoals gezegd heeft Popper al zijn persoonlijke documenten vernietigd.

Medewerker John Watson heeft in zijn necrologie van Popper, verschenen in *Proceedings of the British Academy* (1997), gemeld ooit eens tegen Popper gezegd te hebben dat ‘men’ zijn gedag onuitstaanbaar vond. Wat de reactie van Popper was, heeft Watson niet verteld. Vermoedelijk vond hij iedereen die het niet met hem eens was op zijn beurt onuitstaanbaar. Wat is het verschil?

In het algemeen geldt dat wie zijn karakter op enig punt blijvend wil wijzigen, bereid zal moeten zijn *behoorlijke* inspanningen te verrichten. Nu heeft het Popper aan volharding en werklust niets ontbroken. Waarschijnlijk was het hem een gruwel zijn volharding en werklust te moeten besteden aan een niet-filosofisch onderwerp. Dat zou hem maar van zijn werk afhouden. Dan liever onuitstaanbaar. Pech gehad. Ooit iemand horen zeuren over het karakter van Aristoteles of Kant? Het gaat in de filosofie om problemen en oplossingen, om thesen en argumenten, en niet om psyche en karakter.

Misschien zeurt niemand over het karakter van Aristoteles en Kant omdat hun daden hun woorden niet vals doen klinken . . .

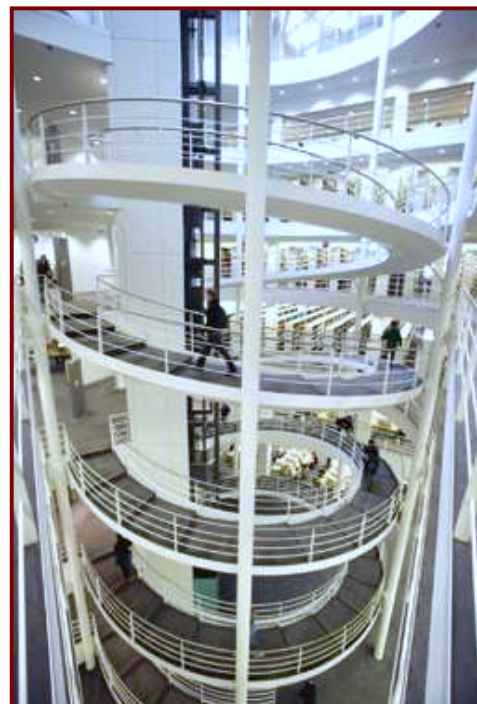
Later zou Popper alles wat bestaat gaan onderverdelen in drie werelden: de fysische werkelijkheid: de wereld van de ruimte, tijd en wisselwerkende materie (Wereld 1); de mentale werkelijkheid, het bewustzijn (Wereld 2); en de werkelijkheid van ideeën, redeneringen, proposities, hypothesen, theorieën, thesen, stellingen, bewijzen, getallen, kunstwerken, composities, gedichten (Wereld 3). In tegenstelling tot Plato's Goddelijke Hemel van Ideeën is Popper's Wereld 3 mensenwerk en veranderlijk. Popper leefde uitsluitend en alleen voor Wereld 3, daar wonen de voortbrengselen der filosofen, wetenschapsbeoefenaren en kunstenaars. De wrevel die zijn gedrag opriep behoort tot Wereld 2. Niet relevant.

11 De Londense Kring

In 1949 verliet Popper Nieuw Zeeland en emigreerde opnieuw, nu naar het Britse Koninkrijk, waar hij als hoogleraar in de Logica & Methodologie van de Wetenschap in dienst trad van de London School of Economics (LSE). Zijn vriend en vermaarde econoom F.A. von Hayek speelde bij die benoeming een sleutelrol.

In 1957 laat Popper een vertaling verschijnen van een verder aangescherpte versie van *Logik der Forschung*, onder de titel *The Logic of Scientific Discovery*. Pas dan, op 55-jarige leeftijd, begint zijn ster ook in de wetenschapsfilosofie internationaal te rijzen.

Het dorpje Penn, nabij Buckinghamshire, ligt op de grens van de voor werknemers van LSE maximaal toelaatbare afstand van 30 mijl tot de LSE, dat zich in het hart van Londen bevindt. In huize Fallowfield te Penn trok Popper zich terug uit de wereld om te werken. Kranten las Popper niet. Een tijdje was er een abonnement op *The London Times*, voor Henny. Radio- noch televisietoestel zouden het huis inkomen, wel een vleugel. Slechts voor het geven van de verplichte colleges en het bijwonen van de seminaria toogde Popper naar de City. Mensen die hem wilden spreken, moesten naar Penn afreizen. Administratieve en facultaire verplichten verzaakte hij willens en wetens. Een denker van zijn niveau gaat daar zijn kostbare tijd niet aan verspillen. Popper trakteerde bezoekers van Fallowfield op litanieën over hoe slecht hij werd begrepen,

London School of Economics and Political Science bestaat uit diverse gebouwen in de City van Londen.

Rechts de bibliotheek, links het wapen.

hoe zijn tegenstanders *de macht* hadden in de Akademische wereld (de analytische filosofen, de logisch-positivisten, de existentialisten, de fenomenologen, alle andere wetenschapsfilosofen) en die *macht* tegen hem gebruikten, hoe zijn werk werd geplaatst, enz. enz. Veel bezoek kregen de Poppers niet.

Popper schreef, schreef en schreef. Hennie typde, typde en typde. Wat moest ze anders doen, verstoken van enig sociaal contact, terwijl haar hart in Wenen lag? Aan het einde van haar leven, zeggen sommigen, waren haar vingers een kootje korter.

De colleges van Popper uit zijn begintijd aan de LSE zijn legendarisch. Uit de bolle kop, voor een bomvolle zaal studenten, begon Popper met de uiteenzetting van een

filosofisch probleem, besprak diverse oplossingen die in de loop van de geschiedenis zijn voorgesteld, brandde ze af, en daagde de studenten uit door ze met het probleem de collegezaal uit te sturen. Zijn passie en ernst maakten op menig student een onuitwisbare indruk. Onder de studenten bevonden zich Paul Feyerabend, Joseph Agassi, Alan Musgrave, John Watkins, William Warren Bartley III, Paul Munz, Bryan Magee, Jeremy Shearmur en David Miller. Op Feyerabend na, zouden zij de 'Londense Kring' gaan vormen, met de Meester als het centrum van de middelpuntzoekende kracht. Allen houden zij het rond Popper een tijdje uit, totdat de onvermijdelijke breuk optreedt, altijd naar aanleiding van minieme meningsverschillen, en ze uit hun baan worden geslingerd, de wijde wereld in. Popper was ook de bron van een middelpuntvliedende kracht.

In *A Philosopher's Apprentice. In Karl Popper's Workshop* (1993) heeft Joseph Agassi, op zijn onnavolgbaar slordige en onsamenhangende wijze, gerapporteerd hoe het er rondom Popper aan toeging.

De maniakale werkdrijf van Popper laat zich moeiteloos vergelijken met die van een Leibniz, een Darwin en een Newton. Alles wat hem van zijn werk afhield, verafschuwde hij. Zijn sociale leven beperkte zich tot een gezamenlijk ontbijt met Hennie. Niet minder dan 365 dagen per jaar beukt Popper door tussen zijn boeken en papieren — in het schrikkeljaar 366 dagen.

Gedurende zijn beste tijd met Popper, in het begin van periode 1953–1960, arriveerde Joseph Agassi elke dag bij aanvang van de middag te Fallowfield. Hij debatteerde en las met Popper tot het middernachtelijk uur, slechts onderbroken door drink- en plaspauzes. Regelmatig ging het werk 's ochtends and 's nachts verder via de telefoon. Op een goede dag nam Hennie 'Joske' apart en vertelde hem dat hij ook om *zijn* vrouw moest denken, die zich doodongelukkig voelde. Na enig beraad ging de frequentie van het Agassi-bezoek terug van zeven naar zes dagen per week.

Popper kon vreselijk zeuren, bijvoorbeeld over drukfouten. Dit werd Agassi op een gegeven moment te machtig. Op een dag sprak hij Popper daarop aan. Agassi zei niet geïnteresseerd te zijn in *drukfouten* en, na zich vermand te hebben, verzocht Popper heel vriendelijk daar nooit meer over te spreken tegen hem. 'Doe ik dat dan?' had Popper verbaasd teruggevraagd. Agassi noemde uit zijn hoofd een drukfout op, met bron en bladzijnummer. Popper liep naar de kast, haalde het betreffende boek er uit, sloeg de bladzijde open, liep naar Agassi, wees met zijn vinger naar de *drukfout* en ging Agassi uitleggen dat hier een *drukfout* stond, wat er in plaats van deze *drukfout* had behoren te staan, wat de gevolgen van deze *drukfout* waren. Enz. enz.

Popper was de verdraaglijkheidsgrens van Agassi gepasseerd. Na dit voorval solliciteerde Agassi op een betrekking aan de andere kant van de wereld (Universiteit van Tokyo) en vertelde Popper belangrijk missiewerk te gaan verrichten voor de Popperiaanse denkbeelden in Japan. Toen Agassi jaren later, in een overwegend lovende

bespreking van Popper's *Objective Knowledge* (1972), ook een enkele kritische opmerking durfde te maken, was hij voor Popper morsdood.

Via Popperiaan in hart en nieren David Miller liet Agassi aan Popper voorleggen wat Popper er van had gevonden dat hij, Aggasi, zijn leermeester in het voorwoord van zijn nieuwe boek uitvoerig had bedankt. Van Miller kreeg Agassi te horen dat hij eerst toestemming aan Popper had behoren te vragen hem *te mogen* bedanken. Miller voegde toe dat Agassi die toestemming uiteraard niet zou hebben gekregen.

Ook rapporteert Agassi dat Popper zijn leerlingen nooit en te nimmer publiekelijk wilde bekritisieren. Weer een opmerkelijk gegeven. Volgens Popper is kritiek immers de kern van het rationalisme, de motor van de intellectuele vooruitgang, het weergaloze wapen van de rede. Het leveren van kritiek is een erkenning van de ander bij uitstek. Af en toe bekritiseerden de leerlingen hun Meester en smachtten dan naar zijn weerwoord, oprecht benieuwd naar een repliek van de Meester. Repliek kwam er nooit. Ze voelden zich genegeerd en beledigd.

David Miller is de enige van de Londense Kring die niet gebrouilleerd is geraakt met Popper en ook precies de enige uit wiens mond nooit een kritisch woord te vernemen valt over Popper, ook niet posthuum. Miller's *Critical Rationalism. A Restatement and Defence* (2003) heeft iets weg van een verdediging van het Ptolemeïsche wereldbeeld, met veel epicykels — fraai is het niet, om niet te zeggen lelijk, maar gezamenlijk draaien de cirkels je tureluurs, brengen je in hogere sferen en wil je instemmen om terug naar de Aarde te mogen afdalen.

Het blijft een verbijsterend feit: Popper, de filosofische verdediger bij uitstek van de waarde en de functie van kritiek, kon zelf geen kruimel kritiek verdragen. De frenetieke voorvechter van de open, vrije, verdraagzame samenleving schiep rondom zijn persoon een gesloten, onvrije, onverdraagzame omgeving, waar slechts plaats was voor slippendragers en stroopsmeeders. Bij tijd en wijle was het hun toegestaan de Meester op een ondergeschikt puntje te corrigeren, hetgeen dan leidde tot overdreven dankbetuigingen van de Meester, die de kritische houding van zijn leerlingen de hemel in prees. Men kan zulke dankbetuigingen niet lezen zonder krullende teennagels en barstend tandglazuur.

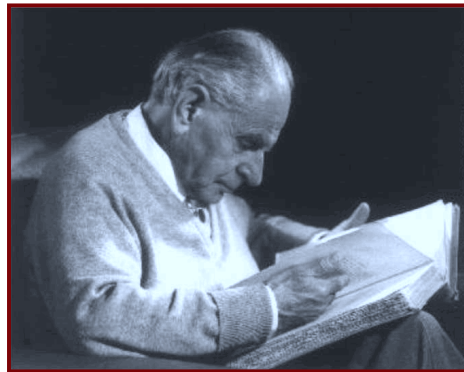
Na zijn emeritaat in 1968 verdwenen de denkbeelden van Popper langzaam en zeker uit het brandpunt van de filosofische belangstelling. Imre Lakatos, de eigenzinnige filosoof en politieke vluchteling uit Hongarije, die het aanvankelijk zeer goed met Popper kon vinden, nam zijn plaats in en deed Popper aan de LSE snel vergeten. De bijdrage van Lakatos aan de tweedelige Schilpp-foliant *The Philosophy of Karl Popper* (1974) is een mengsel van bewondering voor en kritiek op Popper. De Meester ontstak na lezing in toorn en dat betekende uiteraard het einde van de goede verhoudingen. In zijn repliek op de bijdrage van Lakatos, verklaart Popper doodgemoedereerd dat Lakatos geen sikkepit van zijn werk heeft *begrepen*.

Popper meed openbare verschijningen; enkele uitzonderingen: Popper in zijn sterftejaar (1994) te gast bij de nieuwe president van Hongarije, Václav Havel (links), en met zijn voormalige leerling George Soros (rechts). 90ste verjaardag te Penn (linksonder).

Sir Karl cuts the cake sent by his publisher, Routledge.

Onbegrepen en daardoor onvoldoende bejubeld — zou de kraakhelder schrijvende Popper zichzelf daarvan werkelijk overtuigd hebben?

De wegen van de rede zijn ondoorgrondelijk.

12 Exitum

In 1982 verscheen eindelijk het driedelige naschrift bij *Logik der Forschung*, waar de vertaling *The Logic of Scientific Discovery* van 25 jaren eerder voortdurend naar verwijst. Boekbesprekers behandelden dit drieluik alsof het een opgegraven fossiel betrof, en niet een bijdrage aan het lopende debat in de wetenschapsfilosofie. Tabellen met nieuwe waarnemingen die het Ptolemeïsche wereldbeeld ondersteunen, fascinerend — dat was de strekking van menige bespreking.

In zijn intellectuele autobiografie in de aan *hem* gewijde Schilpp-volumina, karakteriseert Jaako Hintikka Karl Popper als een snel denker met originele denkbeelden, die echter zijn leven besteedde aan het verdedigen van die denkbeelden, en niet aan het ontwikkelen en uitwerken ervan — daarom is zijn naam ook blijvend verbonden

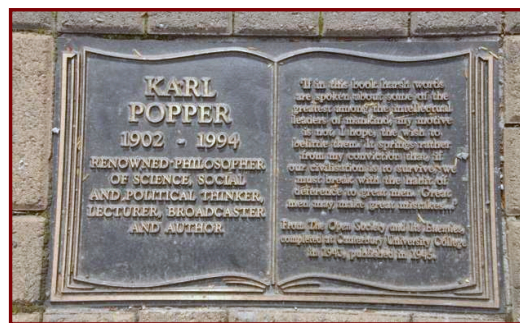
met velerlei denkbeelden. De Engelse filosoof David Papineau bracht de *communis opinio* over Popper in *The New York Times Review of Books* (12 November 2000) enigszins gechargeerd en meer dan enigszins eenzijdig onder woorden:

Toen Popper *Logik der Forschung* schreef, was hij nog geen dertig jaren jong. Ondanks de gemankeerde kern, zat het boek vol goede ideeën, van misschien de meest briljante van de jonge filosofen van de Weense Kring [sic]. Waar anderen echter voortgingen met leren en ontwikkelen, en uiteindelijk een blijvende invloed zouden uitoefenen op de filosofische traditie, daar wist Popper het beter. Hij weigerde zijn falsificationisme te herzien en veroordeelde zichzelf daardoor tot een leven in dienst van een slecht idee.

Jonathan Dorling zal het met instemming hebben gelezen. Bij de Ingezonden Brieven stond een boze reactie van Joseph Agassi.

Gezamenlijk graf van Popper en zijn vrouw te London.

Gedenksteen te Christchurch.

f.a.muller@uu.nl

Dank aan L. Gein en J. van Dongen voor op- en aanmerkingen.